

УДК 81'253/373-044.922,811.111./161.2  
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.39>

*Білоус Н. П.,  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземної філології та перекладу  
Державного торговельно-економічного університету*

*Дячук Л. С.,  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземної філології та перекладу  
Державного торговельно-економічного університету*

*Довженко І. В.,  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземної філології та перекладу  
Державного торговельно-економічного університету*

## ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДІА ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

**Анотація.** Статтю присвячено вивченню лексичних трансформацій при перекладі англійських медіа текстів українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вірного застосування перекладацьких лексичних трансформацій з урахуванням міжкультурних розбіжностей та реалій у медіа текстах, які не тільки інформують про поточні події, але й можуть маніпулювати громадською думкою, особливо за умови недостовірного перекладу. Беручи це до уваги, у роботі проаналізовано та уточнено визначення поняття «перекладацькі трансформації», які вважаємо перетвореннями тексту оригіналу або заміною його елементів для досягнення перекладацької еквівалентності. Об'єктом дослідження є 10 публікацій західних видань Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, які було обрано методом суцільної вибірки. Предметом – лексичні трансформації при перекладі медіа-текстів, які у статті трактуються як перетворення тексту оригіналу на формально лексичному та лексико-семантичному рівнях з метою уникнення міжкультурних непорозумінь. Ключовими методами дослідження є: аналіз, синтез та узагальнення – при опрацюванні теоретичних даних з наступним формуванням висновків; метод перекладознавчого та типологічного аналізу – при зіставленні оригіналу та перекладу, а також під час опису практичного застосування трансформацій. Перекладацький аналіз ілюстративного матеріалу виявив 150 прикладів застосування лексичних трансформацій. Найбільш розповсюдженими є такі: транскодування, диференціація та антонімічний переклад – разом вони становили 43% всіх випадків, 22, 22 та 21 відповідно. Трансформації модуляція та конкретизація становили 24% (по 18 випадків), трансплантація (13 випадків) та цілісне перетворення (11 випадків) – 16%, компенсація втрат та контекстуальна заміна – 12% (по 9 випадків), генералізація – 5% (7 випадків).

**Ключові слова:** перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, медіа тексти, еквівалентність перекладу.

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** У наш час засоби масової інформації відіграють вагомий роль як

засіб спілкування на міжнародному рівні, формуючи суспільну думку, особливо в період інформаційних війн, глобальних криз, міжкультурної комунікації, встановлення політичних контактів, обміну досвідом у науці, техніці, культурі та економіці. У спробі скласти власну картину світу, людина не обмежується лише вітчизняними виданнями, а й вдається до аналізу міжнародних публікацій. У такому контексті важливим видається питання вірного та адекватного перекладу, який забезпечить максимальний ступінь еквівалентності першоджерела, адже неточний переклад або свідоме викривлення інформації тексту-оригіналу можуть призвести до інформаційних маніпуляцій. Таким чином, достовірний переклад іноземних медіа текстів, якого можна досягнути через вірне застосування перекладацьких трансформацій, зокрема лексичних, набирає ще більшої актуальності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.** Перекладацькі трансформації становили об'єкт досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, зокрема: Карабан В. І. [1], Максимов С. С. [2], Мамрак А. В. [3], Комісаров В. Н. [4], Левицька Л. Р., Фіттерман А. М. [5], Швейцер О. Д. [6], Віне Ж.-П., Дарбельне Ж. [7] та ін. Останнім часом трансформації вивчаються з точки зору їх застосування у текстах різних наукових стилів та жанрів. Так, Лапінська О. М. [8] зосередила свою увагу на аналізі граматичних трансформацій при перекладі науково-технічних текстів, Турчин Ю. М. та Гриців Н. М. [9] дослідили трансформації при відтворенні політичних промов, Онушканич І. В., Штогрин М. В. і Пристай С. М. [10] вивчали застосування лексичних трансформацій при перекладі англійських евфемізмів, Корнелаєва Є. В. [11] охарактеризувала трансформації під час відтворення концептуальних метафор медіа-дискурсу.

**Метою статті** є узагальнити існуючі визначення та класифікації перекладацьких трансформацій, а також встановити основні типи лексичних трансформацій під час перекладу англійських медіа текстів та обґрунтувати закономірності їх використання.

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

- дати визначення поняттю «перекладацькі трансформації» загалом, та «лексичні перекладацькі трансформації» зокрема;
- узагальнити існуючі класифікації лексичних перекладацьких трансформацій;
- простежити застосування лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі англійських медіа текстів.

**Матеріалом** для дослідження обрані 10 статей західних видань Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, які було перекладено українською мовою та проаналізовано з точки зору вживання лексичних перекладацьких трансформацій.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Взаємодія людини та інформації ґрунтується на комунікації між адресантом та адресатом, яка може ускладнюватися через лінгвокультурні відмінності у тексті оригіналу. Ці лакуни можуть бути заповнені шляхом перекладу, який, перш за все, полягає у використанні різних перекладацьких трансформацій для уникнення буквальных відповідників.

Згідно з визначенням лінгвістичної енциклопедії Селіванової О. О. трансформація є основою більшості прийомів перекладу і полягає в адаптації інформації мови оригіналу до мови перекладу [12, 536]. При цьому, як зазначає Максимов С.Є., повного відтворення інформації можна досягти завдяки використанню змін на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, які і є перекладацькими трансформаціями [2]. Проаналізувавши визначення перекладацьких трансформацій, запропоновані різними науковцями (Карабаном В. І., Швейцеров О.Д., Комісаровим В.Н., Максимовим С.Є.), вважаємо перекладацькі трансформації перетвореннями тексту оригіналу або заміною його елементів для досягнення перекладацької еквівалентності.

Оскільки медіа тексти характеризуються вживанням лексики, що може спричинити міжкультурні та лінгвокультурні непорозуміння, саме лексичні (стосуються переважно форми) та лексико-семантичні (стосуються відтворення значення) трансформації відіграють важливу роль у процесі інтерпретації та перекладу. Отже, вважаємо, що лексичні трансформації – це перетворення тексту оригіналу на формально лексичному та лексико-семантичному рівнях, які застосовуються для нівелювання міжкультурних розбіжностей при перекладі.

Серед найбільш розповсюджених лексичних трансформацій при перекладі медіа текстів виявилися наступні: транскодування, трансплантація, контекстуальний відповідник, диференціація, конкретизація, генералізація, модуляція, антонімічний переклад, повне перетворення, компенсація втрат.

1. Транскодування – спосіб перекладу, який полягає у відтворенні звукової та/або графічної форми лексичної одиниці мови-джерела засобами цільової мови. Ця лексична трансформація застосовується переважно для відтворення власних назв, зокрема імен людей, топонімів, а також реалій, що проілюстровано у наступних прикладах:

A No 10 spokesperson has denied reports that cabinet secretary **Simon Case** – the head of the civil service – was "livid" about the appointment (bbc.com). – Прес-секретар прем'єр-міністра Великої Британії спростував інформацію про незадоволення

секретаря кабінету міністрів **Саймона Кейса** щодо цього призначення.

No 10's message is echoed by the former director of communications for **David Cameron**, Sir **Craig Oliver** (bbc.com). – 3 позицією прем'єра погоджується сер **Крейг Олівер**, очільник прес-служби за часів **Девіда Кемерона**.

2. Трансплантація, що полягає у прямому включенні іншомовної лексичної одиниці до тексту-перекладу, широко вживається при перекладі назв організацій, компаній, брендів тощо, наприклад:

Days after Elon Musk offered Iranians uncensored broadband access through his **Starlink** satellite system, advertisements appeared in Iran promoting **Internet Starlink**, fake software that tempted subscribers to upload personal details (economist.com). – Через кілька днів після того, як Ілон Маск запропонував іранцям доступ до вільного широкопasmового швидкісного інтернету через супутникову систему **Starlink**, в Ірані почала ширитися реклама **Internet Starlink** – неліцензійного програмного забезпечення, що збирає особисті дані користувачів.

3. Контекстуальна заміна – це така лексична трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово чи словосполучення, що не є словниковим відповідником, а добирається з урахуванням контексту та традицій мови перекладу. Як зазначає Карабан В. І., точних правил використання контекстуальних заміни не існує [1, 287]. Загалом, причини їх застосування полягають у потребі досягти більш природного звучання у мові перекладу та бажаного стилістичного ефекту. Наприклад:

The attack on Kerch Strait Bridge in Crimea over the weekend was another **significant blow** (vice.com) – Вибух на Кримському мосту на вихідних прийшовся ще одним **відчутним ударом**. Прикметник «відчутний» не є прямим відповідником англійському «significant», однак краще сполучається зі словом «удар», які у цьому контексті виступають оказіоналізмами.

4. Диференціація значення застосовується для перекладу лексичної одиниці мови-джерела шляхом підбору синонімічної до неї лексичної одиниці у цільовій мові. Окремі дієслова, на кшталт to say, to tell, to be, залежно від контексту можуть означати «заявляти, попереджати, радити», «бути присутнім, існувати» тощо. Такі багатозначні слова потребують підбору одного з варіативних відповідників для більш точної передачі інформації. Наприклад:

Rishi Sunak **said** on Tuesday he was not daunted by the scale of the challenge as he became Britain's third prime minister in two months, pledging to restore trust, rebuild confidence and lead the country through an economic crisis (reuters.com). – У вівторок, Ріші Сунак **заявив**, що його, як третього прем'єр-міністра за два місяці, не лякає масштаб проблем; обіцяє повернути довіру [до уряду], відновити впевненість та вивести країну з економічної кризи.

What has happened now with the Ukraine war, he said, merely revealed the imbalance that **was** already there (bbc.com). – Все, що відбулося разом із війною в Україні, тільки викрило дисбаланс, який вже **існував**.

Ukraine's Caesars **are** fully one quarter of France's entire mobile artillery (bbc.com). – Системи Caesar, передані Україні Францією, **складають** чверть від усієї самохідної артилерії Франції.

5. Конкретизація – лексична трансформація, внаслідок якої слово ширшої семантики замінюється словом вужчої семантики. Наприклад:

The problem is that by not being more present in **theatre**, France risks writing itself out of the plot (bbc.com). – Проблема полягає у тому, що не беручи достатньої участі у **виставі**, Франція втрапить свою роль у сюжеті.

But that was before **Ukraine** launched its surprise counter-offensive in the east and south. (bbc.com) Але це було до того, як **ЗСУ** неочікувано пішли в контрнаступ на сході та півдні.

6. Генералізація – лексична трансформація, внаслідок якої слово вужчої семантики замінюється словом ширшої семантики. Наприклад:

His **850 ewes and 1,400 lambs** are running out of grass (economist.com). – У більш ніж **двох тисяч голів худоби** закінчується кормова трава.

7. Модуляція – заміна слова або словосполучення мови-джерела на слово або словосполучення у мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення. Наприклад:

Transformers are used to step the power down from the high voltage that **comes from** power stations to a voltage that households can use (economist.com). – Трансформатори доводять напругу струму, який **виробляється** електростанціями, до необхідного для споживачів рівня.

Some reports suggest that three of the French systems are already **on the ground** (economist.com). – За деякими даними, три одиниці Французької системи вже знаходяться у **зоні бойових дій**.

8. Антонімічний переклад є заміною поняття мови-джерела протилежним поняттям у мові перекладу. Цей прийом супроводжується перебудовою усього висловлювання з метою зберігання змісту і часто обумовлена стилістично. Наприклад:

Still, the food crisis **is not over** (economist.com). – Не дивлячись на це, продовольча криза ще **триває**.

By 2025 all schooling must be in Latvian. Latvians **are frank about** the reason: Russia's brutal war on Ukraine (economist.com). – Латвійці **не приховують** причину: жорстока війна Росії проти України.

Крім стилістичної функції, антонімічний переклад застосовується при відтворенні ряду граматичних структур, типових для англійської мови (сполучникові звороти, негативні прислівники, негативна частка + сполучник until), а також із дієсловами, значення яких передбачає відсутність дії, наприклад to ignore, to fail або дієсловами, значення яких походить від to continue (to keep тощо):

The Ukrainians **could scarcely** have hoped for a swifter response (economist.com). – На більш швидку відповідь українці **не могли й** сподіватися.

Sanctions have weakened the regime, but have plainly **failed to bring it down** (economist.com). – Санкції послабили режим, але вочевидь **не повалили** його.

The problem of mines in Ukraine **will persist** for decades, and the country wants to purchase another demining vehicle (vice.com). – Проблема розмінування територій в Україні **не зникне** ще протягом десятиліть, тож уряд має намір придбати ще одну одиницю.

9. Цілісне перетворення – лексична трансформація, яка полягає в повній зміні фрази мови-джерела у мові перекладу задля досягнення динамічної еквівалентності змісту. Найчастіше простежується під час перекладу ідіоматичних та сталих виразів. Наприклад:

For France this is bad news because it casts doubt on a central assumption of the last half century: that by **walking lockstep** with Germany, France can not just restrain its richer and stronger neighbour, but also project its own vision of European unity (bbc.com). – Це не добре для Франції, бо ставить під сумнів принцип, якому країна слідувала останні п'ятдесят років – **не відставати від** Німеччини; Франція не в змозі не тільки стримувати більш заможного та потужного сусіда, але й просувати своє бачення єдності в Європі.

On a host of subjects – defense, energy, aid to business, EU expansion – the two countries today **find themselves pulling in opposite directions** (bbc.com). – Щодо ряду питань – оборона, допомога бізнесу, розширення ЄС – сторони **не можуть знайти спільної мови**.

10. Компенсація втрат – лексична трансформація, яка застосовується, коли деякі смислові елементи і стилістичні особливості тексту неможливо передати дослівно або їх значення є незрозумілим цільовому адресату. Наприклад:

«I cannot deliver the mandate on which I was elected by the Conservative Party,» Truss said in a very brief speech outside **10 Downing Street** (vice.com). – «Я не можу виконати мадат на який мене обрали», сказала Трасс у короткій промові перед **резиденцією прем'єр-міністра**.

Another of the notable elements of this reshuffle is the stability in three of the top jobs: Jeremy Hunt as chancellor, James Cleverly as **foreign secretary** and Ben Wallace as **defense secretary** (bbc.com). – У цих перестановах в кабінеті міністрів впадає в очі незмінність на трьох посадах: Джереми Хант в якості канцлера скарбниці, Джеймс Клеверлі в якості **Міністра закордонних справ**, Бен Уоллес в якості **Міністра оборони**.

Так, при перекладі наведених речень, було виявлено реалії, притаманні англійській культурі: 10 Downing Street, foreign secretary, defense secretary, що є незрозумілими носіями української культури. Тому було застосовано трансформацію компенсація втрат, яка полягає у доборі більш зрозумілого еквіваленту з метою подолання лакуарності.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку.** Аналіз 10 статей виявив 150 випадків застосування лексичних трансформацій. Найпоширенішою з них виявилися транскодування, диференціація та антонімічний переклад – разом, вони становили 43% всіх випадків, 65 трансформацій. Трансформації модуляція та конкретизація становили 24% (36 випадків), трансплантація та цілісне перетворення – 16% (24 випадки), компенсація втрат та контекстуальна заміна – 12% (18 випадків), генералізація – 5% (7 випадків).

Таким чином, проведене дослідження підтверджує важливе місце лексичних трансформацій у процесі перекладу та відмічає необхідність високої мовної компетенції перекладача, яка полягає у їх свідомому застосуванні задля досягнення еквівалентності та створення необхідного впливу на адресата. Перспективами подальших досліджень є вивчення граматичних трансформацій, які застосовуються при перекладі медіа текстів

*Література:*

1. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
2. Максимов С.С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навч. пос. К. : Ленвіт, 2006. 157 с.
3. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М. : ЭТС, 2001. 424 с.
5. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1963. 263 с.
6. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика : статус, проблемы, аспекты. М. : Наука, 1988. 215 с.
7. Vinay J.-P., & Darbelnet J. «Translation Procedures», trans. Andrew Chesterman, in Andrew Chesterman, ed. *Readings in translation theory*, Helsinki : Oy Finn Lectura, 1958/1989. P. 61–69.
8. Lapinska O.M. Grammatical transformations in scientific-technical translation. *Dnipropetrovsk University Journal. Movoznavstvo (language Studies)*. 2014. Vol. 22. Issue. 20(1). P. 97–101.
9. Turchyn Yu., Hrytsiv N. Lexical and grammatical transformation in the translation of political discourse. *Young Scientist Scientific Journal. Philology*. 2021. №5. P. 257–262.
10. Онушканич І.В. Штогрин М.В., Пристай С.М. Перекладацькі трансформації як засіб відтворення англійських евфемізмів українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : «Філологічна»*. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 54. С. 282–284.
11. Корнєлаєва Є. В. Перекладацькі трансформації під час відтворення концептуальних метафор медіа-дискурсу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів, 2021. № 9. С. 123–129.
12. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

### **Bilous N., Diachuk L., Dovzhenko I. Lexical transformations used while translating English media texts into Ukrainian**

**Summary.** The article studies lexical transformations while translating English media texts into Ukrainian. The significance of the research is predetermined by the need of appropriate use of translator's lexical transformations, taking into account intercultural differences and realia in media texts, which not only inform about current events, but can also manipulate public opinion, especially when translated incorrectly. Thus, the work analyzes and specifies the definition of «translation transformations», which herein are considered to be the changes of the source-language text or its elements aimed to achieve translation equivalence. The object of the study is 10 articles of foreign editions as Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, randomly selected by the sampling method. The subject is lexical transformations in the process of media texts translation. Lexical transformations are interpreted in the article as replacements of the original text at formally lexical, lexical and semantic levels in order to avoid intercultural misunderstandings. The key methods of the research are: analysis, synthesis and generalization, used to process theoretical data; method of translation and typological analysis, used to compare the source and the target texts, as well as to describe the practical application of transformations. 150 examples of lexical transformations have been found while analyzing illustrative material. The most common of them are: transcoding, differentiation and antonymic translation – together they accounted for 43% of all cases, 22, 22 and 21 examples respectively. Transformations of modulation and concretization – accounted for 24% (18 examples each), transplantation (13 cases) and full rearrangement (11 cases) – accounted for 16%, compensation of losses and contextual replacement – 12% (9 examples each), generalization – 5% (7 examples).

**Key words:** translator's transformations, lexical transformations, media texts, translation equivalence.